

Osviještena baština

—**Tamara Mataija**

Kustosica
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka
Rijeka
tamara@ppmhp.hr

—**doc. dr. sc. Nataša Vlah**

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Rijeka
natasa@ufri.hr

Cilj je teksta prikazati planiranje, provođenje i evaluaciju programa *Osviještena baština* koji je realiziran kroz partnerstvo muzeja, škole i sveučilišta. Program, utemeljen na konstruktivističkim načelima, proveden je u neformalnom okruženju muzeja, a sudionici se aktivno uključuju u fleksibilan tijek radionice koja obuhvaća praktičan rad, diskusiju i kreativno izražavanje, pružajući im novo iskustvo učenja. Valorizacija jednog dijela predstavljenih radionica pokazala je da je takva edukacija u muzeju poželjna.

Uvod

Muzejska zbirka *Kastavštine*¹ dislocirana je zbirka Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka², smještena unutar stare jezgre Kastva, gradića s 90001 stanovnika koji se nalazi oko 12 km sjeverozapadno od Rijeke. Nastojanje lokalne administracije da osigura okvir za funkcioniranje Zbirke proizlazi iz želje i potrebe zajednice za očuvanjem lokalne baštine.

U MZK redovito dolaze učenici osnovnih i srednjih škola susjednih općina i gradova u okviru terenske nastave. Učenici lokalne osnovne

¹ U daljnjem tekstu MZK.

² U daljnjem tekstu PPMHP.

³ Na službenoj internetskoj stranici Grada Kastva izneseni su podaci iz 2001., a odnose se na cijelo područje lokalne samouprave. Sam Grad broji 2000 stanovnika.

škole u sklopu školskog kurikuluma posjećuju Zbirku od drugog razreda nadalje. Kako je prva autorica ovog teksta osobno zadužena za vodstvo kroz Zbirku, primijetila je da klasično vodstvo – kada ona govori, a oni slušaju – učenicima postaje zamorno nakon vrlo kratkog vremena te im je započela postavljati pitanja na koja oni mogu odgovoriti promatrajući izložene predmete i povezujući ih s općim vlastitim iskustvom. Na ovaj način učenici, čak i oni koji inače ometaju nastavu, bez problema održe pažnju puni školski sat.

Teorijski okvir programa *Osviještena baština*

Utemeljen na osobnim subjektivnim opažanjima i konstruktivitičkom teoretskom okviru nastao je vrlo ambiciozan program *Osviještena baština* čija je realizacija bila moguća jedino putem partnerstva. U program su bili uključeni Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeke, odnosno Muzejska zbirka Kastavštine OŠ Milan Brozović iz Kastva, turistička agencija Kastava iz Kastva, Učiteljski fakultet iz Rijeke, studenti Akademije primijenjenih umjetnosti iz Rijeke i lokalni umjetnik-amater. Program je zamišljen kao višegodišnji, svake godine s drugom temom iz lokalne baštine. Do sada je realiziran kroz dvije teme: *Igre i igrčke* i *Zastave*. Cilj je bio osvijestiti kod djece postojanje i vrijednosti baštine koja tvori okvir njihovog odrastanja. Osvještavanje je proces s mnogo *zašto?* koji, uz stjecanje znanja, podrazumijeva razmišljanje i stvaranje osobnog kritičkog stava koji će djeci u budućnosti omogućiti aktivno uključivanje u društvene procese. Poznavanje, razumijevanje i stav o baštini utječu i na formiranje vlastitog identiteta, stoga i na osobni razvoj. Pri učenju o lokalnoj baštini nastojali smo poticati učenike na neprekidno traženje poveznice s drugim kulturama i općim civilizacijskim dostignućima kako bi našli svoje mjesto u globalnom svijetu. Metode koje smo pri tome primjenjivali aktivno su i iskustveno učenje koje se temelji na teorijama učenja putem otkrića (eng. *discovery learning*, Bruner 1967) i konstruktivizma (Dewny 1938, postavio je srž ove teorije). “Konstruktivizam kao teorijska orijentacija postmoderne misli ima veliki utjecaj na muzej, a posebno na muzejsku edukaciju, učenje i prirodu iskustva u njemu. Zagovornici ovog pristupa učenju u muzeju su između ostalih i G. E. Hein, E. Hooper-Greenhill, J. H. Falk, L. D. Dierking i dr.” (Milutinović 2012). Aktivnosti su radionica bile usmjerene prema tome da učenici sami otkrivaju principe, generaliziraju i strukturiraju informacije kako bi stekli specifično znanje. Istodobno smo im nastojali osigurati jedinstveno iskustvo u datom okruženju kako bi sami konstruirali i strukturirali znanje.

Niz je primjera iz svjetske muzejske prakse s kojima se mogu usporediti polazišta, metode rada i ciljevi programa *Osviještena baština*. Neka neposredna osobna stručna zapažanja koja su prethodila osmišljavanju programa nalaze potvrdu u suvremenoj muzejskoj praksi, a ona su:

- muzej nije mjesto gdje bi trebalo primjenjivati jednosmjernan, tradicionalan način podučavanja (Vanslova 2001: 76–84)

- muzeji pružaju jedinstveno iskustvo

- učenje u muzeju spontano je i opušteno (neformalno) i nadopunjuje formalno obrazovanje koje djeca stječu u školi (Milutinović 2010: 201–305),

- muzej je mjesto u kojem djeca mogu realizirati svoju kreativnost i znatiželju (Gajić, Milutinović 2012: 151–165)

- djeci treba omogućiti komentiranje i poticati ih da postavljaju pitanja (Vanslova 2001: 76–84)

- učenici s teškoćama u učenju i ponašanju mogu ravnopravno sudjelovati u radionicama kada one omogućavaju aktivno uključivanje u rad (Shepherd 2009: 140–145. Tam, Rousseau, Nassivera, Vreeland 2001: 77–85).

- ciljani programi imaju bolji učinak od klasičnog razgledavanja (Mercin 2008: 325–336).

- programi su kvalitetniji ako u njima sudjeluje veći broj pojedinaca različitih struka (Greenblatt 2006: 30–33).

Istraživanja su pokazala da ljudi nakon određenog vremena pamte samo 10% onoga što su pročitali, 20% onoga što su čuli, 30% onoga što su vidjeli, 50% onoga što su istovremeno čuli i vidjeli, 70% onoga što su govorili te 90% onoga što su istovremeno radili i govorili (Söylemez 2004: 396, prema Doğan 2010). Usprkos tome veći broj nastavnika, vjerojatno zbog preopterećenog kurikulumu i nedovoljnog poznavanja muzejskog rada, i dalje se prilikom vođenja razreda u muzej odlučuje za klasično vodstvo. Ipak, ohrabrujući su rezultati nedavno provedenog istraživanja koji pokazuju da je svijest o važnosti učenja u muzeju potpuno razvijena kod studenata. Istraživanje je obuhvatilo njih 380 te je provedeno s ciljem ispitivanja stavova studenata o učenju u neformalnom i poticajnom okruženju muzeja, njegovoj učinkovitosti i pozitivnim konotacijama na odgoj i obrazovanje. Studenti su visoko ocijenili značaj učenja u muzeju te drže da će rano vođenje djece u muzej razviti naviku kasnijeg posjećivanja muzeja (Brajčić, Kovačević, Kušćević 2013: 166–167).

Kako je u muzejskoj praksi došlo do pomicanja fokusa s predmeta na aktivnosti posjetitelja, u prvom se planu našlo pitanje muzejske edukacije. Učenje i razumijevanje učenja u muzeju postalo je pitanje samog

opstanka muzeja (Hein prema Milutinović 2010). Upravo sa svrhom doprinosa kvaliteti rada sa školskom djecom u muzeju, cilj je ovog rada dati prikaz planiranja, provođenja i evaluacije programa *Osviještena baština* koji je realiziran kroz partnerstvo muzeja, škole i sveučilišta.

Osviještena baština:

Igre i igračke – ciljevi, aktivnosti, zaključci

Prva tema u sklopu programa bila je *Igre i igračke*, a provedena je tijekom školske godine 2010./11. Cilj je programa bio sagledati igračke i igru kao baštinu, osvijestiti skrivene poruke koje one prenose, aktivno se upoznati s nekim igrama koje se danas više ne prakticiraju te približiti učenicima znanstveno-istraživački rad na području nematerijalne baštine.

Plan aktivnosti Muzeja predstavljen je na školskom Učiteljskom vijeću. Muzej nije sudjelovao u planiranju aktivnosti na razini škole, ali je koordinirao istraživanje za koje su podatke prikupljali učenici putem unaprijed pripremljenog upitnika. U prostoru Zbirke održane su radionice u kojima su sudjelovali peti, šesti i sedmi razredi i koje su se sastojale od tri dijela: vodstvo, diskusija i proučavanje predmeta.

O igračkama i igrama ne uči se u školi te su kroz ciljano vodstvo sudionicima pružene osnovne informacije o izloženim igračkama koje su u kasnijoj diskusiji mogli komparirati s osobnim znanjima i iskustvima. Učenici su kroz diskusiju bili potaknuti igračke sagledati s drugog stajališta, ne samo kao rekvizit za igru, već kao društveno-ekonomski fenomen. Igračke u fundusu MZK-a predstavljaju set kuhinjskog namještaja i pribora za pripremanje hrane izrađen u kućnoj radinosti, a "oponašaju" istovrsne upotrebne predmete. Kao poticaj za diskusiju učenicima je prezentirana fotografija suvremenog seta za pripremanje hrane – McDonaldsovih hamburgera. Kako nije bilo točnog i pogrešnog odgovora učenici su neopterećeno sudjelovali u diskusiji. Prepoznali su marketinški segment u suvremenim igračkama, odnosno lokalnu modu vremena u kojem su nastale muzejske igračke, razliku u načinu proizvodnje i materijalima, odraz globalizacije i lokalne baštine. U posljednjem su dijelu radionice i doslovno sagledali predmete sa svih strana, što je za dio sudionika bilo posebno motivirajuće za slično istraživanje drugih predmeta.

Istraživanje se igranja provodilo putem upitnika koji je trebao najprije ispuniti učenik dajući svoje odgovore, a zatim je trebao intervjuirati roditelje, bake i djedove. Istraživanjem se htjelo utvrditi koliko je razlika ili sličnosti u igrama i igračkama danas u odnosu na vrijeme odrastanja učenikovih roditelja i baka, predstavlja li mjesto odrastanja točku razdvajanja ili poveznicu, koje su razlike u načinu na koji se dolazilo do

Slika 1.
Učenci prilikom
proučavanja
muzejskih
igračaka.
Fotografija:
arhiva PPMHP-a.

igračaka, koje su igre izumrle i u kojoj mjeri igračke predstavljaju odraz društvenih zahtjeva.

Prezentacija se aktivnosti odvijala na Dan škole kada su učenici na školskom igralištu odigrali neke stare igre koje inače ne igraju, a koje su s razrednicima naučili igrati. U školi je održana radionica u kojoj su se učenici okušali u izradi lutkica od tkanine na način kako su to nekoć radili roditelji za svoju djecu, a u MZK-u je održana radionica izrade igračaka od drveta pod vodstvom lokalnog umjetnika.

Na kraju programskih aktivnosti nije provedena evaluacija, ali prema osobnim subjektivnim zapažanjima zaključujemo da su djeca rado sudjelovala u aktivnostima, spremno su prihvatila mogućnosti slobodnog, kreativnog, literarnog i likovnog izražavanja te aktivnosti koje su podrazumijevale aktivno sudjelovanje i pružale jedinstveno iskustvo.

Čini se da edukacija u muzejima koja podrazumijeva aktivno sudjelovanje sudionika i iskustveno učenje ima dugoročne učinke, odnosno da učenje u muzeju predstavlja cjeloživotno učenje. Samo muzejsko okruženje snažno djeluje na dijete, stoga posjet muzeju treba bazirati na iskustvu, a ne na informacijama (Zollinger Henderson, Atencio 2007).

Slika 2.
Ciljano vodstvo
na radionici
Zastave.
Fotografija:
arhiva PPMHP-a.

Osviještena baština:

Zastave – ciljevi, aktivnosti, zaključci

Za drugu godinu provođenja programa tijekom školske godine 2011./12., u dogovoru sa školskim Učiteljskim vijećem, odabrana je tema *Zastave*. U Zbirci su pohranjene tri vrijedne povijesne zastave, a 2011. godine obilježavala se stota obljetnica posvete jedne od njih. S druge strane učenici se propisanim kurikulumom susreću sa zastavama već u četvrtom razredu u sklopu gradiva o nacionalnim simbolima. Tema je stoga zadovoljavala potrebe Škole za potvrđivanjem i proširivanjem gradiva te zahtjev Muzeja da se radionice nadovezuju na građu. Ciljana skupina korisnika bili su učenici četvrtih razreda i stariji. Tema se obrađivala kroz radionice *Oblici povijesnih zastava* i *Zastave kulturnopovijesnih društava Kastavštine*. U provođenju radionica sudjelovali su kustosica i studenti likovne pedagogije.

Kustosica je bila zadužena za ciljano vodstvo i razgovor s učenicima, a studentice za pomoć i podršku u likovnom izražavanju učenika. Vodstvo se odvijalo kroz propitivanje učenikovih znanja i iskustava vezano uz zastave, a njihovi odgovori usmjeravali su daljnji tijek radionice. Kako je većini učenika prva asocijacija vezana uz pojam zastave bila domovina, razgovor je usmjeren na pojašnjavanje pojma *nacija* i kontekst njihovog

formiranja. Nakon toga u fokus su ponovo vraćene izložene zastave, a učenici su na njima tražili vizualne simbole koji upućuju na osvještavanje nacionalnih identiteta. Otkrivali su i druge motive te su kroz razgovor s kustosom pokušavali otkriti razlog njihova korištenja na zastavi i njihova značenja. U drugoj su radionici učenici proučavali oblike povijesnih zastava, od antičkih do novovjekovnih, na različitim prikazima, i njihovu ulogu u pojedinom povijesnom razdoblju. U drugom dijelu radionica izrađivali su zastavice s odabranim simbolima, odnosno povijesne zastave specifičnog oblika i pričvršćivali ih na letvice. Kroz kreativno izražavanje u drugom dijelu radionice učenicima je omogućena sloboda izražavanja unutar okvira autentičnosti.

Evaluacija provedenih radionica

Sa željom da unaprijedimo rad s djecom u muzejskom okruženju, nakon održanih radionica *Zastave* proveli smo evaluaciju. Učenici su tjedan dana nakon što su prisustvovali radionicama dobrovoljno i anonimno ispunili anketni upitnik pod nazivom *Učenička procjena doživljaja radionice* koji je posebno konstruiran za ovo istraživanje.

Slika 3.
Izrada
zastavica.
Fotografija:
arhiva PPMHP-a.

Upitnik sadržajno mjeri zanimljivost, informativnost, pobuđivanje motivacije za temu radionice te učenikovu procjenu metode iskustvenog učenja. *Cronbachova alpha pouzdanosti* mjerenja bila je 0,84, što instrumentu daje zadovoljavajuće karakteristike. Također smo tražili učenike da ocijene rad voditeljice. Istovremeno su učiteljice bile zamoljene ispuniti polustrukturirani upitnik kako bismo dobili smjernice na razini tematike i metodike za budući rad.

Iz tablice 1 vidljivo je da je većini učenika radionica bila zanimljiva, da su na njoj nešto naučili i da bi ponovno željeli sudjelovati na sličnoj radionici. Što se tiče motivacije za temu, tu su odgovori ravnomjerno raspoređeni među učenicima koji su nezainteresirani, neodlučni i oni koje je radionica motivirala za daljnje proučavanje teme.

Eksplozivnom komponentnom analizom skale, uz primjenu *principal component metode* prema GT kriteriju, ekstrahirana je ukupno jedna komponenta karakterističnog korijena 2,94 koja je objasnila 58% varijance rezultata skale. Sve su čestice pri tome imale ekstrakcijske komunalitete veće od 0,5, dok su korelacije čestica s komponentom imale vrijednosti od 0,71 do 0,83. Dakle, mjerni instrument za evaluaciju muzejskih radionica, koji je konstruiran i primijenjen u validaciji radionica, u ovom se istraživanju pokazuje pouzdanim jednofaktorskim mjernim

Slika 4.
Tablica 1:
Frekvencije
rezultata za
učenikovu
ocjenu
zanimljivosti

Radionica mi je bila...				
vrlo dosadna	dosadna	ni dosadna ni zanimljiva	zanimljiva	vrlo zanimljiva
5	6	27	37	17
5,5%	6,6%	28,6%	40,7%	18,7%

Na radionici sam naučio/la...				
ništa	malo	ni puno ni malo	puno	jako puno
1	18	25	39	8
1,1%	19,8%	27,5%	42,9%	8,8%

Da li sada imaš želju još nešto naučiti o zastavama?		
ne	ne znam	da
30	31	30
33,0%	34,1%	33,0%

Da li bi želio/željela ponovo sudjelovati u radionicama?		
ne	ne znam	da
20	25	46
22,0%	27,5%	50,5%

Učeničeva ocjena voditeljice radionice				
Jedan	dva	Tri	četiri	pet
1	1	18	30	41
1,1%	1,1%	19,8%	33,0%	45,1%

instrumentom i daje se kao prijedlog za buduće korištenje i provjeru njegovih mjernih osobina.

Prosječni rezultat skale dobiven linearnom kombinacijom pojedinačnih rezultata je 2,36, pri čemu su odgovori učenika na svim česticama rekodirani tako da je raspon odgovora od 1 do 3.

Premda je uzorak ispitanika relativno malen i uputno je da se evaluacija ponovi kako bi se mogao usporediti doživljaj radionice kod učenika neposredno nakon radionice i nakon proteka određenog vremena, može se zaključiti da prema rezultatu evaluacije učenici daju visoku ukupnu procjenu doživljaja radionice. Zanimljivo je istaknuti da su čak i oni učenici koje tema zastava uopće ne zanima rekli da bi željeli ponovo sudjelovati u sličnoj radionici, što nije prikazano tabelarno radi ekonomičnosti prostora.

Kvalitativnom obradom podataka koje su učiteljice dale u polustrukturiranoj anketi otvorenog tipa vidljivo je da smatraju radionice korisnima za učenike u savladavanju gradiva i upoznavanju baštine. Također drže da, zahvaljujući metodi rada, sadržaji postaju učenicima zanimljivi te da drugačiji pristup potiče samostalno izražavanje, a “djeca dobivaju prostor za vlastite ideje” (dio odgovora jedne od anketiranih učiteljica, 2012). Ističu i da je vođenje radionice bilo prilagođeno uzrastu, zainteresiranosti, pažnji i koncentraciji djece.

Zaključak

Muzej kao mjesto neformalnog okružja za učenje nije dovoljno iskorišten u odgoju i obrazovanju djece. Korištenje muzejskih programa utemeljenih na konstruktivističkom okviru prepušteno je osobnom odabiru učitelja, a oni nisu dovoljno upoznati s njima. Evaluacija dijela

primijenjenih radionica programa *Osviještena baština* pokazuje da su sami učenici visoko ocijenili zanimljivost, informativnost, pobudivajuće motivacije za temu te metodu iskustvenog učenja. To korespondira i kvalitativnoj procjeni učiteljica. Kako bi se iskoristio potencijal muzeja u odgoju i obrazovanju potrebno je snažnije povezivanje muzeja s obrazovnim ustanovama. Kroz aktivno partnerstvo moguća je implementacija kvalitetnih programa u obrazovni sustav. ■

LITERATURA

- Brajčić Marija, Kovačević Sonja, Kušćević Dubravka. 2013. "Learning at the Museum". *Croatian Journal of Education*. 15/2: 159–178.
- Bruner, J. S. 1967. *On knowing: Essays for the left hand*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Dewey, John. 1938. Experience and Education. [www.en.wikipedia.org/wiki/experience_and_education_\(book\)](http://www.en.wikipedia.org/wiki/experience_and_education_(book)) 2. I. 2014.
- Doğan, Yadigar. 2010. "Primary School Students' Benefiting From Museums With Educational Purposes". *International Journal of Social Inquiry* 3/2 : 137–164.
- Gajić Olivera, Milutinović Jovana. 2010. "Intercultural dialogue in education: critical reflection in the museum context". *Odgojne znanosti*. 12/1: 151–165.
- Greenblatt, Melinda. 2006. "Reach out to riches: collaborating with museums and cultural institutions to enhance learning". *Teacher Librarian*. 33/5: 30–33.
- Hein, George. 1991. Constructivist Learning Theory. www.exploratorium.edu/ifi/resources/constructivistlearning.html 2. I. 2014.
- Hein, Georg. 2010. An introduction to constructivist learning theory, Formidlingsseminar. <http://vimeo.com/10259346> 2. I. 2014.
- Kai Yung (Brain) Tam, Marilyn K. Rousseau, John W. Nassivera, Peter Vreeland. 2001. "Holiday in the Museum: An Alternative Program for At-Risk High School Students". *Intervention in School and Clinic*. 37/2: 77–85.
- Mercin, dr. Levent. 2008. "Evaluation of student opinions on practise of visual arts in museum and class setting". *Electronic Journal of Social Sciences*. 7/24. www.esosder.org 18. 3. 2013.

Milutinović, Jovana. 2010. "Učenje u muzeju". *Povijest u nastavi* 2/16: 201–350.

Shepherd, Hannah. 2009. "Inclusion and museums: developing inclusive practice". *bnASEN British Journal of Special Education*. 36/3: 140–145.

Vanslova, E. G. 2001. "Museum Pedagogy". *Russian Education and Society*. 43/12: 76–84.

Zollinger Henderson Tara, Atencio C. David J. 2007. "Integration of Play, Learning and Experience: What Museums Afford Young Visitors". *Early Childhood Educ J*. 35: 245–251.

Heritage Awareness

The aim of the paper is to present the planning, processing and evaluating stages of the Heritage Awareness Programme, which was realized through the museum-school-university partnership. The programme, based on constructivism principles, was held in the informal museum environment. Participants (students) were actively involved in the flexible course of the workshop by practical work, discussion and creative expression, all of which offered them a new learning experience. The evaluation of one part of the described workshops has shown that such education in museum is desirable.